

Nr 260.

Ankom till riksdagens kansli den 21 juni 1945 kl. 11 fm.

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående vissa försöksanordningar på folkskoleväsendets område.

(2:a avd.)

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *G. Fahlander m. fl.* (I: 31) och den andra inom andra kammaren av herr *G. Larsson i Julita m. fl.* (II: 85), har hemställts, att riksdagen ville besluta bemyndiga Kungl. Maj:t uppdraga åt skolöverstyrelsen att i avvaktan på den slutliga utformningen av vårt skolväsen genomföra en försöksanordning i huvudsaklig överensstämmelse med de i motionen framförda riktlinjerna, eller, därest detta yrkande icke kunde bifallas, hos Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning av de i motionen framförda förslagen.

Motionärerna ha till stöd för sitt yrkande anfört i huvudsak följande.

I 1940 års skolutredningsbetänkanden och utredningar bil. 1 har ledamoten av utredningen docent Urban Hjärne redogjort för elevernas arbetsbelastning i olika skolformer från och med första skolåret fram till studentexamen. Överbelastningen är störst i småskolans första klass, där den uppgår till 12 timmar per vecka. Då skolschemat för denna klass upptar 24 lektionstimmar och tiden för hemuppgifterna beräknats till 1 timme och 17 min. per vecka, blir arbetsbelastningen för dessa elever praktiskt taget dubbelt så stor mot vad den borde vara. Lång arbetstid är inte alltid lika med gott arbetsresultat.

Givet är, att skolutredningen har sin uppmärksamhet riktad på ovan angivna olägenhet, men då det kan förmodas, att det ännu dröjer många år, innan de väntade reformerna kunna omsättas i praktiken, vore en partiell reform väl motiverad. Denna skulle innebära, att undervisningstimmarnas antal för första småskoleklassen sänktes från 24 till 14 timmar per vecka. Då en småskollärarinnas tjänstgöringstid som regel är fastställd till 28 timmar per vecka, skulle hon därigenom kunna bestrida undervisningen i två klasser.

Även om enbart hänsynen till de yngsta elevernas hälsa utgör en tillräcklig motivering för en avkortning av lästiden, skulle en snar reform vara önskvärd på grund av det starkt ökade krav på nya skolbyggnader, som från de större och medelstora skoldistriktet snarast kommer att framföras till statsmakterna på grund av det kraftigt ökade antalet nybörjare under den allra närmaste tiden.

Den på landsbygden vanligast förekommande skolformen är 6-årig B-2-skola, i vilken de två lägsta årsklasserna bilda en småskoleavdelning och de fyra högre en folkskoleavdelning. 7-årig skolplikt är emellertid på många håll redan genomförd, och från och med höstterminen 1948 skall den vara införd i alla skoldistrikt. Folkskoleavdelningen kommer härvid att bestå av fem årsklasser. På grund av en dylik orimlig fördelning av eleverna torde utvecklingen i många landsbygdskdistrikt bli följande: småskoleavdelningen befines

i krympande distrikt snart alltför liten, varför den indrages och eleverna skjutas till en annan skola. Olägenheterna med skjutsning av de yngsta skolbarnen — särskilt vintertid — torde vara uppenbara. Svårigheterna att bemästra undervisningen i folkskoleavdelningen med dess fem årsklasser visa sig oöverkomliga, varför sjunde klassen kommer att centraliseras, en tanke, som nyligen framförts från högsta skolledningen. Dyrbara skolskjutsar skulle alltså beredas de yngsta och de äldsta barnen. Här skulle en utsträckning av småskollärarinnornas tjänstgöring till att omfatta även tredje klassen bli av avgörande betydelse. En dylik anordning skulle bli så mycket lättare att genomföra, om första klassens undervisningstid avkortades till 14 timmar per vecka, varigenom lärarinnan skulle få ett avsevärt antal timmar till undervisning av de två mera skolvana årsklasserna. Att tanken på tredje klassens överflyttning till småskoleavdelningen icke är ny framgår av besparingsberedningens slututlåtande i januari 1943, som till och med förordade en överflyttning dit av fjärde klassen.

Ett tredje område, där en partiell reform skulle vara av stort värde för många landsbygdsdistrikt, är fortsättningsskolan. Efter införandet av 39 veckors lästid visa sig distriktets egna lärare ofta ytterst obenägna att åtaga sig undervisningen i fortsättningsskolans 6-veckorskurs, varför ambulerande lärare ofta måste anlitas. Även härvid blir naturligtvis kontinuiteten i undervisningen bristfällig.

I folkskolinspektör Norinders senast avgivna årsberättelse återfinnes följande förslag: »I de flesta flerklassiga skolor på landsbygden skulle 7:e klass tillsammans med den nuvarande fortsättningsskolan kunna utgöra en för fortsatt undervisning lämpligt avpassad läroavdelning. Om övriga folkskoleklasser finge sommarferier efter 36 veckor, skulle läraren under återstående 3 veckor kunna fortsätta med enbart denna övre avdelning och sedan mot särskilt arvode undervisa denna under ytterligare 3 veckor. Genom justering av terminens längd skulle denna fortsättningsskurs ändå hinna avslutas i god tid före midsommar.»

Det anförda förslaget innebär en relativt god lösning av många svårigheter.

Rörande ifrågakvarande motioner har statsutskottet i vederbörlig ordning inhämtat skolöverstyrelsens utlåtande, vari uttalats, att motionerna icke syntes böra föranleda någon riksdagens åtgärd. Överstyrelsen har anfört:

Motionärernas förslag, att *undervisningstimmarnas antal för lärjungar i första småskoleklassen* i skolor av a-form och b-form skulle sänkas från nuvarande 24 timmar per vecka till 14, innebär, att dessa lärjungar ej skulle erhålla längre undervisningstid, än vad som i undervisningsplanen för rikets folkskolor är föreskrivet i fråga om de halvtidsläsande småskolorna av c-form. Sistnämnda skolor äro nu betecknade som undantagsformer, vilka få upprättas endast i sådana fall, då vissa lokala förhållanden därtill föranleda. I enlighet med undervisningsplanens föreskrifter och i överensstämmelse med av riksdagen gjorda uttalanden ha de halvtidsläsande skolformerna alltmera omorganiserats till heltidsläsande skolor och förekomma nu endast sparsamt i vissa trakter, där skolvägsförhållandena ansetts lägga hinder i vägen för övergång till längre undervisningstid. För att i någon mån neutralisera den minskade undervisningstiden äro de halvtidsläsande småskolorna i stor utsträckning treåriga, alltså med småskolans kurs utbredd på tre år. De av motionärerna angivna ekonomiska fördelarna för stat och kommun i fråga om lärartjänster och skollokaler, som skulle uppkomma genom den föreslagna anordningen, ha alltså tidigare icke föranlett statsmakterna att medgiva en till halva antalet timmar inskränkt undervisningstid för skolans lärjungar,

där den eljest föreskrivna tiden kunnat med hänsyn till de lokala förhållandena tillämpas.

En uppdelning av läraravdelningar i grupper — vilket den föreslagna anordningen liksom den gamla varannandagsläsningen skulle medföra och som motionärerna åberopa som stöd i pedagogiskt avseende för förslaget — kan inom lämpliga gränser befrämja undervisningen och förekommer i själva verket sedan länge i olika former inom folkskolan. I småskola av b-form tillämpas den regelbundet under två veckotimmar enligt undervisningsplanens föreskrifter. Vid anordnande av s. k. växellov, då skolvägsförhållandena så påkalla, brukar den medgivas för fyra veckotimmar, och vid högt lärjungantal som gruppundervisning under 50 à 100 timmar per läsår (folkskolestadgan § 15). Även s. k. förstärkningsanordning med uppdelning av läraravdelningen under högst fyra veckotimmar kan ifrågakomma vid högt lärjungantal. För småskola av b-form finnas alltså redan nu i viss utsträckning olika möjligheter att då behov föreligger lindra arbetsbelastningen. För småskolor av a-form har intet av de nyssnämnda alternativen medgivits i folkskolestadgan. Om man bortser från undervisningsplanens allmänna rekommendation — som i stor utsträckning följes — att undervisningstiden under de första veckorna av barnens första skolår bör på lämpligt sätt begränsas, har uppdelning av läraravdelningen under vissa timmar i veckan här kunnat ske endast efter medgivande av Kungl. Maj:t från fall till fall. Sådana medgivanden ha lämnats åt ett ganska stort antal skoldistrikt, men minskningen av lärjungarnas undervisningstid har därvid i allmänhet begränsats till fyra timmar per vecka, och medgivandena ha avsett avdelningar med minst 20 lärjungar. Det är tydligt, att om nedsättningen i lärjungarnas undervisningstid pressas nedom vissa gränser, den ej uppväges av de fördelar, som läraravdelningens uppdelning medför, utan följden blir en sänkning av arbetsresultatet främst i de grundläggande ämnena (läsning, skrivning och räkning) som även i småskolan kräva mycken övning.

Man torde få förutsätta, att frågan om uppdelning av läraravdelning är föremål för skolutredningens uppmärksamhet och att förslag härutinnan kunna förväntas. Att under sådana förhållanden föranstalta om försök eller särskild utredning beträffande anordningar, som skulle innebära en minskning till hälften av den nu föreskrivna undervisningstiden för småskolans första klass, kan överstyrelsen icke finna påkallat, i all synnerhet som möjligheter för en måttfull uppdelning av läraravdelning och minskning i undervisningstiden under lärjungarnas första skoltid enligt vad ovan anförts redan nu föreligga.

Frågan om en sådan *fördelning av klasserna i den sjuåriga B-2-skolan*, att tredje klassen (första klassen på folkskolestadiet) fördes över till småskolavdelningen, varigenom folkskolläraren skulle undervisa klasserna 4—7, är ej ny. Småskolor av denna typ — som väsentligen skilja sig från de treklassiga halvtidsläsande småskolorna, där småskolans kurs brettas ut över tre år — ha tidigare förekommit i viss utsträckning och förekomma ännu sporadiskt. Möjligheter att anordna dylika småskolor föreligga redan nu, och överstyrelsen har i enstaka fall, då särskilda skäl och förutsättningar förelegat, fastställt föreskrifter härom. Försök ha alltså gjorts, men skoltypen har i allmänhet befunnits vara tungarbetad. En omfördelning av lärostoffet och en sänkning av tredje klassens arbetsmål torde vara behöfligt, om anordningen skulle allmännare kunna tillämpas. Man skulle med andra ord behöva närma sig den treklassiga halvtidsläsande småskolans typ. Och motionärerna föreslå också åtminstone för första klassen dylik lästid. Frågan om treklassig småskola diskuterades i det betänkande, som låg till grund för riksdagens beslut år 1936 angående

obligatorisk sjuårig folkskola (SOU 1935:58, s. 106—109). De sakkunniga ansågo på anförda skäl — och vederbörande departementschef anslöt sig till detta uttalande — att den normala anordningen vid den obligatoriska sjuåriga folkskolan bör vara, att småskolestadiet omfattar första och andra klassen och folkskolestadiet de övriga fem klasserna. Ett sammanförande i en undervisningsavdelning av småskolestadiets två klasser och en årsklass på det egentliga folkskolestadiet ansågs bereda alltför stora undervisningssvårigheter. Överstyrelsen måste beteckna en anordning med en halvtidsläsande första klass, sammanförd med andra klassen och folkskolestadiets första klass till en undervisningsavdelning, som en betydande försämring av den nuvarande småskoleorganisationen. I enstaka fall där de lokala förhållandena göra indragning av en småskola olämplig och de personliga förutsättningarna hos lärarinnan äro särskilt gynnsamma, föreligga alltjämt vissa möjligheter att försöksvis anordna treklassiga småskolor, omfattande även folkskolestadiets första klass. Även i denna fråga torde ett ställningstagande från skolutredningens sida böra avvaktas.

Folkskolans årliga lästid är nu antingen $36\frac{4}{7}$ veckor eller 39 veckor. Valet mellan dessa lästider är fritt för skoldistriktet. Den längre lästiden har emellertid vunnit vidsträckt utbredning, och antalet skoldistrikt med $36\frac{4}{7}$ veckors läsår krymper raskt. Då motionärerna föreslå, att lästiden skulle för klasserna 1—6 utgöra 36 veckor, så innebär detta alltså, att en återgång för dessa klassers del skulle ske till en kortare lästid. Även sjunde klassen skulle drabbas av denna minskning, då folkskolekursen skulle anses avslutad efter de 36 veckorna, och en kurs motsvarande nuvarande fortsättningsskolan skulle vidtaga. Huruvida kursen avsetts bli tvåårig, framgår ej med säkerhet av motionen. Skulle så ej vara fallet, bleve centraliseringsåtgärder behöfliga i samma utsträckning som nu.

Det är visserligen riktigt, att fortsättningsskolans anordning vållat besvärigheter på många håll efter införande av 39 veckors lästid. Organisation av en ettårig skolförform, som i stor utsträckning måste lita till lärarkrafter från folkskolan, måste erbjuda särskilda svårigheter. Det är säkerligen önskvärdt, att frågan om fortsättningsskolans organisation under de i viss mån ändrade förhållanden, som inträtt i och med sjunde skolårets genomförande och övergången till 39 veckors lästid, blir föremål för särskild uppmärksamhet. Det gäller emellertid här en synnerligen omfattande fråga, som behandlas i direktiven för 1940 års skolutrednings arbete och vars lösning ej torde kunna på något avgörande sätt gagnas av motionärernas uppslag. Redan nu föreligger möjlighet för distrikt att vid en lästid av $36\frac{4}{7}$ veckor omedelbart börja fortsättningsskolkurs med de avgående sjundeklasseleverna. Men denna anordning har ej vunnit någon större utbredning. Det torde föreligga starka skäl att avvakta de förslag, som skolutredningen har i uppdrag att avgiva i nämnda avseende.

Utskottet.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att motionärerna framföra önskemål i väsentligen tre olika avseenden, nämligen *dels* om minskning av undervisningstiden i första småskoleklassen från 24 till 12 veckotimmar, *dels* om utsträckning av småskollärarinnornas tjänstgöring till att omfatta de tre lägsta klasserna vid B-2-skolor, *dels ock* om partiell sammanslagning av folkskolans 7:e klass med fortsättningsskolan.

Såsom i motionerna framhålles, torde 1940 års skolutredning ha sin uppmärksamhet riktad på de pedagogiska och organisatoriska svagheter hos folk- och fortsättningsskoleväsendet, som i motionerna belysts. Resultatet av ut-

redningens arbete, såvitt gäller folk- och fortsättningsskolan, torde inom en icke avlägsen framtid komma att framläggas. Redan av denna anledning anser sig utskottet sakna tillräckliga skäl att biträda de i motionerna gjorda yrkandena, vilka i första hand åsyfta ett bemyndigande för Kungl. Maj:t att låta genomföra försöksanordningar i huvudsaklig överensstämmelse med i motionerna angivna riktlinjer och i andra hand företagande av särskild utredning rörande de framförda förslagen.

Vad själva sakfrågan angår får utskottet hänvisa till skolöverstyrelsens ovan återgivna yttrande. Av detta torde framgå att de i motionerna framförda uppslagen i viss utsträckning redan prövats utan att likväl ha vunnit någon mera betydande utbredning. Det står givetvis alltjämt öppet för skolöverstyrelsen att, när särskilda förhållanden föreligga, inom ramen för nu gällande bestämmelser medgiva de avvikelser från den normala organisationen, som må finnas ändamålsenliga.

Under åberopande av det anförda får utskottet avstyrka bifall till ifrågasvarande motioner. Utskottet hemställer alltså,

att motionerna I: 31 och II: 85 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 21 juni 1945.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Oscar Olsson, Pauli, Bäcklund, Bernhard Nilsson, Karl Andersson, Mannerskantz, Heiding, Gustaf Karlsson, Emil Petersson, Johan Eric Ericson* och *Gustav Emil Andersson*; samt

från andra kammaren: herrar *Svensson* i Grönvik, *Persson* i Tidaholm, *Bergström*, *Andersson* i Malmö, *Mårtensson*, *Staxäng*, *Hall*, *Malmborg* i Skövde, *Onsjö*, *Sefve*, *Hoppe* och *Petterson* i Degerfors.
